

VÄRNPLIKTENS ÅTERKOMST

Säkerhetsrådet Special

En artikelserie om försvarets tillväxt

Foto: Joel Thungren/Försvarmakten

Redaktören har ordet

När Sverige lade kalla kriget till handlingarna och gick in i den eviga freden med full optimism så behövdes inte det gamla värnpliktssystemet för att fylla volymerna. Samtidigt ville politiken försäkra sig om att utbilda soldater som skulle kunna användas i internationella insatser. Det här bidrog till beslutet att till sist lägga värnplikten vilande.

I försvarsbeslutet 2009 röstade riksdagen, med rösterna 153-150, igenom att ersätta värnplikten med en frivillig grundläggande soldatutbildning. Men snart började problemen med att fylla volymerna för krigsförbanden på frivillig väg att visa sig.

När Ryssland olagligt invaderade Krim och inledde kriget i östra Ukraina försämrades säkerhetsläget. Redan 2014 återupptogs en del av värnplikten då redan krigsplacerade kunde kallas till repetitionsutbildningar.

Och för fyra år sedan fattades beslutet att återaktivera värnplikten.

Idag är utbildningens längd från ett halvår upp till 15 månader. Värnplikten är inte bara grundutbildning, till det kommer repetitionsutbildning, och om säkerhetsläget försäkras ytterligare kan det bli både beredskapstjänstgöring och krigstjänstgöring.

I artikelserien *Värnpliktens återkomst* djupdyker Frivärlds Jesper Lehto ned i vad som har hänt och vad som kommer att hända med värnplikten i framtiden. Det här är också premiär för *Säkerhetsrådet Special*, en fördjupning där vi samlar texter från Säkerhetsrådet, Sveriges främsta plattform för fördjupad säkerhets- och försvarspolitisk debatt.

Trevlig läsning!

Patrik Oksanen

Patrik Oksanen är redaktör för Säkerhetsrådet och senior fellow på Frivärld.

Jesper Lehto är praktikant på Frivärld och skribenten bakom artikelserien.

Arméchefen vill att värnpliktiga ska lösa skarpa uppgifter: ”Plikten är helt avgörande”

Stor intervju med Karl Engelbrektson: ”Det finns en spänning”

Värnplikten är tillbaka med besked – men det innebär inte en återgång till en svunnen tid. Arméchef Karl Engelbrektson betonar pliktens möjligheter och vill se att den även nyttjas för skarpa uppgifter. I en intervju med Säkerhetsrådet berättar arméchefen om tillväxten, de tuffa prioriteringarna och framtiden för de stående förbanden.

– Det finns en spänning mellan tillväxten och att upprätthålla de stående förbanden, säger Karl Engelbrektson.

Budskapet var tydligt när överbefälhavare Micael Bydén gav ut en dagorder tidigare i år. Försvaret ska växa och samtidigt ha förmåga att hantera de skarpa uppgifterna. ”Vi startar nu – framåt!”, deklarerade Bydén på klassiskt militärt manér.

På förbanden har mycket redan hänt under de senaste åren. Omställningen från ett insatsförsvar, med fokus på internationella insatser, till ett större nationellt försvar, med försvaret av det egna territoriet i fokus, har ställt nya krav på den egna organisationen.

– Nu har vi en helt annan uppgift. Nämligen att förbereda för ett eventuellt väpnat angrepp mot Sverige, säger Karl Engelbrektson till Säkerhetsrådet.

Det har bland annat inneburit en ny vardag för stora delar av det yrkesförsvar som utgör de stående förbanden.

Efter återinförandet av plikten har de anställda soldaterna och officerarna i hög utsträckning haft att hantera den stora, och årligen växande, mängden värnpliktiga. Armén är den försvarsgren som med råge tar emot flest värnpliktiga varje år.

”Plikten är helt avgörande för att vi ska ha en trovärdig möjlighet att växa”, säger Karl Engelbrektson i en intervju om arméns tillväxt. Foto: Jonas Helmersson/Försvarsmakten.

– Det kan vara en utmaning att motivera den del som kommer in i försvaret under åren med många utlandsmissioner, till den skarpa uppgiften hemma. Men hittills har det gått bra. Det finns en stolthet att visa upp vad man kan och se hur man bygger upp krigsförband.

Omställningen har även väckt frågor ute på förbanden:

– Många anställda på soldat- och gruppchefs nivå frågar mig: ”behövs vi inte nu?”. Och det är klart att de behövs. Dels för att lösa skarpa uppgifter och bidra till hög tillgänglighet och beredskap, och dels för att bidra till tillväxt.

När Karl Engelbrektson tillträdde som arméchef 2016 var plikten fortfarande vilande och även om inriktningen mot ett nationellt försvar redan hade satts var förutsättningarna annorlunda.

– Då var vi mycket tydligt styrda från politiken i numerär av olika personalkategorier. Nu är vi styrda i att producera krigsförband och det ska vi göra i en betydligt större omfattning än den lilla armé som jag fick förmånen att ta befäl över.

Politiken har ställt höga krav på arméns tillväxt under de kommande åren. Det senaste försvarsbeslutet signalerar tydligt att det är ”arméns tur” och krigsförmågan ska öka i flera avseenden. Under försvarsperioden ska armén organisera två mekaniserade brigader och påbörja en tredje, plus en reducerad motoriserad brigad i Stockholm och förstärkningar på Gotland. Detta ska göras med i princip samma antal kontinuerligt anställda, vilket gör plikten central för tillväxten. I det senaste försvarsbeslutet står det skrivet att ”den utökade krigsorganisation främst består av pliktpersonal i mobiliseringsförband”, vilket ytterligare betonar detta.

– Vi ska behålla våra anställda på alla nivåer och komplettera det med plikt, vilket för armén är helt avgörande. Även för Försvarsmakten i stort, men särskilt för armén som i princip ska dubblera antalet krigsförband med bara en marginell ökning av officerare. Då måste vi vara duktiga på att utnyttja pliktens potential.

Detta kommer att kräva sina prioriteringar, konstaterar arméchefen.

”Vi måste göra prioriteringar utifrån de stående uppgifter vi har, det kan man inte sticka under stolen med.

– Prioritering är ett nyckelord. Det kommer att kräva medvetna och väl avvägda prioriteringar som innebär att vi kan fortsätta samträna de stående förband som finns och under vissa tider låta de anställda delta i utbildningen av nya värnpliktiga. Vi behöver göra det på ett sätt så att man fortsatt löser skarpa uppgifter och inte tappar för mycket i den egna professionen.

Det har på sina håll funnits en farhåga att plikten skulle tränga ut de stående förbanden – men Karl Engelbrektson betonar att plikten är nödvändig.

– Plikten är helt avgörande för att vi ska ha en trovärdig möjlighet att växa. Men de kontinuerligt anställda soldaterna står för möjligheterna till hög tillgänglighet på kort tid, utan politiska beslut om höjd beredskap. Vi har nu fått en balanserad möjlighet till personalförsörjning och det handlar om att balansera uppgifter i förhållande till detta.

Arméchefen medger dock att det finns ”en spänning” i att tillgodose båda delarna.

– Det gör det. Vi måste göra prioriteringar utifrån de stående uppgifter vi har, det kan man inte sticka under stolen med. De stående förbandens personal måste bidra till tillväxten och samtidigt fortsätta lösa uppgifter, vilket vi har goda planer för. Men absolut finns det en spänning.

Hade det varit enklare om ekonomin tillät fler anställda soldater och officerare?

– Ja, det hade det varit. Men sedan är det så att vi måste utnyttja tilldelad ekonomi på bästa sätt, även om vi under stundom kanske sätts under lite hårt tryck.

I dagsläget tillåter nämligen inte ekonomin att anställa flera av de värnpliktiga som skulle vilja ta anställning i sin befattning.

På flera förband beskrivs det råda ”anställningsstopp”, och även om arméchefen själv inte vill använda det begreppet, så medger han att man kunde ha anställt fler än vad man gör i dagsläget om ekonomin hade tillåtit.

– Man måste kunna ge en konkurrenskraftig lön till de man anställer, och vi kan inte anställa fler än vi har löne-medel till. Det är högt söktryck och just nu är attraktionskraften högre än vad vi kan erbjuda. Men det gäller att långsiktigt hålla intresset uppe och nyttja de medel som tillförs efterhand, för det kommer ta lite tid innan de stora summorna trillar in, säger Karl Engelbrektson.

– Det kan uppfattas som en paradox i det korta perspektivet.

Diskussionerna om hur man ska omorganisera de stående förbanden är pågående. Samtal förs både internt i respektive försvarsgren och gemensamt i dialog med högkvarteret. För armén är en väntad utveckling att vissa enheter i huvudsak, eller i delar, kommer att bemannas av värnpliktiga i mobiliseringsförband och andra av framför allt kontinuerligt anställda.

– I det gamla systemet har vi egentligen fördelat ut kontinuerligt anställda soldater jämnt och rättvist över alla förbandstyper. Så kan vi inte riktigt fortsätta. Vi måste kraftsamla och öka de kontinuerligt anställda i vissa funktioner sett till krav på beredskap. Det är bland annat allmänt känt att vi ska införa ett potent luftvärn, vilket innebär att vi stödjer och avlastar flygvapnet med luftförsvaret, och på de förbanden måste vi ha hög tillgänglighet, säger Karl Engelbrektson.

Sammansättningen av förbanden kommer att ske baserat på vilken uppgift förbandet har att lösa.

– Jag vill dock inte kategorisera förbanden utifrån anställningsform, utan istället ha synsättet vilken förmåga som krigsförbanden skall leverera och vilken beredskap det kräver. Ibland kan det finnas en tydlig koppling till anställningsform, men inte alltid, säger Karl Engelbrektson och förtydligar:

– Vi behöver ha en kärna av kontinuerligt anställda i alla funktioner.

Återaktiveringen av värnplikten har lett till att fler vill ta anställning i Försvarsmakten – men ekonomin har satt stopp på flera håll: ”Det kan uppfattas som en paradox”. Foto: Bezav Mahmud/Försvarsmakten.

Under rådande förutsättningar måste armén ”utnyttja pliktens potential”, menar arméchefen. Det innebär redan värnpliktiga befäl på plutons- och kompaninivå, vilket det kommer bli fler av framöver. För att möta de krav som finns på armén öppnar arméchefen även för att använda värnpliktiga till skarpa uppgifter redan under utbildningstiden, och refererar till Norge som ett exempel.

– I Norge upprätthåller man beredskap och gränsskydd med pliktförband över lång tid. De tränar först i sin befattning, för att sedan lösa skarpa uppgifter. Jag tror att vi i princip måste gå den vägen i vissa funktioner. Vi hade det synsättet förr och det gick, inte bara i armén, säger Englebretson och beskriver hur de värnpliktiga efter sex månader kan vara tillräckligt utbildade för att lösa specifika uppgifter under resterande tid av utbildningen, samtidigt som man fortsätter att utbildas parallellt:

– Vi kommer att föreslå ett sådant system nu, men formellt ligger beslutet högre upp.

Satsningen på värnplikt och mobiliseringsförband har mött viss kritik från olika håll, bland annat hur det riskerar att leda till försämrade beredskap och hur prioriteringen inte reflekterar kraven som det moderna kriget ställer. Och kritiken är arméchefen medveten om – men den ger han inte mycket för.

– Det är som med skolan. Många är experter på skolan bara för att alla har gått i skolan, men det behöver inte betyda att man förstår hur det är i dag. Alla som verkar eller har verkat i Försvarsmakten har en grund i hur man strider på marken, men det behöver inte betyda att man förstår den komplexitet som armén verkar inom. Vissa vill påstå att vi återgår till skidlöparförband från svunna tider, men det är ett felaktigt sätt att resonera på.

Englebretson beskriver hur plikten inte bara skapar en större rekryteringsgrund för arméns tillväxt, utan pekar även på hur den kan stärka den militära förmågan genom att skapa bredd och uthållighet.

”Vissa vill påstå att vi återgår till skidlöparförband från svunna tider, men det är ett felaktigt sätt att resonera på.

– Om man bara har stående förband så kan motståndaren över tid kartlägga dessa och veta vad som krävs om man vill angripa. Då kan motståndaren göra en plan för det, men det är väldigt svårt att göra en plan för att slå ut en vältränad armé. Historien visar hur de flesta har räknat fel på det, säger han och nämner kriget i Kosovo och Ukraina som två moderna exempel.

– Om man ska ta en armé på allvar kan man med fördel se på vilken uppgift den finska armén har. Den bygger på mobilisering, men har vissa enheter med hög tillgänglighet. Kombinationen med anställda och plikt ger oss större möjligheter, även om det självklart måste innebära att vi tar mobiliseringssystemet på största allvar.

Arméchefen lyfter även en annan aspekt som han anser förbises i debatten:

– Det som många har svårt att förstå är att man kan nå högre resultat med uttagna värnpliktiga, som får samordnas under 11-15 månader, än med anställd personal om man inte lyckas behålla den. Om man har hög personalsättning blir tiden man tränar tillsammans kortare, och leder inte till en högre nivå. Med värnplikt rycker alla in vid en tidpunkt, tränar sammanhängande och är rätt uttagna för sin befattning.

Han beskriver kommande år för armén som en ”stor utmaning”. Men arméchefen känner sig trygg i förutsättningarna som finns på plats och betonar att även tillväxten bör ses som en skarp uppgift.

– Vi behöver nyttja pliktens potential så mycket som möjligt och samtidigt ta hand om de anställda, så man finner en glädje i den skarpa uppgiften för tillväxt. För tillväxten är en skarp uppgift.

Jesper Lehto

Försvarets tillväxt är en svår balansgång: ”Värnplikten löser inte alla problem”

Försvarexperterna om utredningen och sina försvarspolitiska farhågor

“Det är inte alltid man kommer gilla svaret på hur den avvägningen kommer att se ut, men jag ser det som helt nödvändigt”, säger Annika Nordgren Christensen. Foto: Joel Thungen/Försvarmakten.

Värnplikten löser inte alla problem, konstaterade utredningen, och föreslog en balans mellan frivillighet och plikt. Annika Nordgren Christensen, särskild utredare, såg en risk med att frågan skulle kidnappas av ”pliktälskarna” och att politiken skulle luta sig tillbaka. Så hur har det blivit?

– Den allmänna bilden nu är att det regnar miljarder över Försvarmakten. Men på förbanden är det inga sötebrödsdagar, säger försvarexperterna Annika Nordgren Christensen till Säkerhetsrådet och berättar om sina försvarspolitiska farhågor framöver.

Problemen med försvarets personalförsörjning hade varit kända sedan länge. Men när det säkerhetspolitiska läget i närområdet snabbt försämrades gick bristerna inte längre att bortse ifrån. Något behövde göras, och det behövde göras snabbt.

– Under flera år spelade det brutalt sagt inte så stor roll, eftersom man var ganska överens om att det inte föreligger något militärt hot. Vi hade en säkerhetspolitisk utveckling som man inte riktigt ville kännas vid eller tyckte var allvarlig, säger Annika Nordgren Christensen.

I takt med ett allt mer aggressivt ryskt uppträdande, och definitivt efter annekteringen av Krim 2014, förändrades tongångarna bland politikerna. Sverige skulle rusta upp och nu var det hög tid att göra upp med de brister som funnits under åren somplikten varit vilande.

– Nu var läget ett annat. Det gjorde att det fanns en känsla av brådska. Det ställdes allt mer allvarliga frågor kring hur det gick, och man fick allt mer besvärande svar, med tanke på omvärldsläget och de krav som ställdes.

I samband med försvarsbeslutet 2015 tillsattes en utredning för att se över frågan och till uppdraget utsågs Annika Nordgren Christensen som särskild utredare. Upptäckterna under utredningen beskriver hon som ”en skräckupplevelse”. Trots en gedigen bakgrund inom försvarspolitik, bland annat som riksdagsledamot, var läget värre än vad hon hade föreställt sig.

– Det fanns en uppdämd skuld och man sköt ett berg av personalbrist och behov framför sig.

Under åren med frivillighet hade Försvarsmakten bara lyckats locka drygt hälften så många rekryter som behövdes varje år. Antalet gruppbefäl, soldater och sjömän som tog anställning underskred även med marginal det behov som fanns i dåvarande krigsorganisation.

Men mest oroväckande var utvecklingen i kategorin officerare. Redan fem år senare bedömdes tillgången på yrkesofficerare underskrida behovet.

– Vi hade försvarspolitiker, kunnare och tyckare som var marinerade i uppfattningen att problemet med officersförsörjning var att de nog redan var för många, eller i alla fall var det för många i högre grad bland generaliteten, och att de var till åren komna. Istället uppdagar sig hur enormt underarbetad den här frågeställningen hade varit.

Direktiven för utredningen var tydliga: värnplikten skulle väckas till liv igen. Det var dock inte givet i vilken form.

”Peter Hultqvist älskar totalförsvarsplikten och ville hemskt gärna ha tillbaka den.

Annika Nordgren Christensen är tidigare riksdagsledamot (MP) och satt bland annat i försvarsberedningen 1995-2009. 2007 blev hon invald i Kungliga Krigsvetenskapsakademien. Foto: Stefan Tell.

– Peter Hultqvist älskar totalförsvarsplikten och ville hemskt gärna ha tillbaka den. Han levde länge i opposition på att påtala att ”vi med tre rösters övervikt lämnade värnpliktssystemet, och ser hur det gick”. Medan de andra, framför allt Moderaterna, hade att hantera att man varit en del av regeringen som lagtplikten vilande i ett antal år.

Att säkra ett brett politiskt stöd för utredningens förslag blev därför en viktig del av utredningsarbetet, berättar hon.

– Vissa skulle acceptera och omfamna det nya, utan att tappa ansiktet och behöva gå i försvar mot tidigare inställning i frågan. Eller för den delen på motsatt sida, bland de

”Risken är att det nu leder till att man lutar sig tillbaka, ringer Plikt- och prövningsverket och beställer den volym som man behöver.

som tyckte plikten var en jättebra idé, att de inte skulle få uppfattningen att vi nu kan luta oss tillbaka, att det är plikt ”all over the place” och att inget annat behöver tas i hänsyn.

När utredningen presenterades i september 2016 betonade man en balans mellan frivillighet och plikt och föreslog ett ”mixsystem”. Värnplikten återaktiverades och låg i grunden, men skulle kombineras med möjligheten att frivilligt söka sig till grundutbildning och det frivilliga engagemanget skulle värnas. Därefter väntade en rekordartad snabb politisk hantering och beslutet om återaktiverad värnplikt klubbades knappt ett halvår senare. I första värnpliktsomgången skrevs 4 000 kvinnor och män in, och volymen har växt årligen sedan dess.

I efterhand kan Annika Nordgren Christensen konstatera att det föreslagna systemet nu finns på plats – men att vissa förslag i utredningen lämnats orörda.

– Den delen man inte gjort något åt är incitamentdelen. Utredningen tryckte verkligen på att man inte löser Försvarsmaktens personalförsörjning med plikten. Det är en viktig grundbult, men vi har även ett anställt försvar.

Redan under utredningen såg man vissa politiska risker med återaktiveringen:

– Risken är, och det diskuterar vi i utredningen också, att det nu leder till att man lutar sig tillbaka, ringer Plikt- och prövningsverket och beställer den volym som man behöver. Men det räcker inte med att trycka på ”pliktknappen”. Vi skulle inte överge de kontinuerligt tjänstgörande, för det anställda försvaret skulle finnas kvar. Dessutom kan man inte beordra folk att gå officersutbildningen.

– Det finns en fara i det och det kan finnas sådana tendenser nu, säger Annika Nordgren Christensen och tycker att både Försvarsmakten och politiken kan göra mer på den fronten.

Utredningen föreslog bland annat studieekonomiska incitament för att få de anställda att stanna längre i sin anställning och bättre lönevillkor.

– I utredningen fanns inget självändamål i sig om att ha stora värnpliktsvolym, även om det finns många andra som tycker det av olika skäl. Puts och studs, integration... Det finns alla möjliga fantasier om vad pliktssystemet ska lösa. Men det var inte utredningens fokus.

Upplever du att det finns en balans mellan frivillighet och plikt idag?

– Jag skulle säga att vi har ett system som tar hand om pliktens förtjänster. Alldeles oavsett vad som händer så kan man kalla in värnpliktiga som kan personalförsörja Försvarsmakten, eftersom vi har tvånget i grunden. Så vi har ett system som tillgodoser detta, men hur man sedan väljer att använda systemet är en annan fråga.

Under utredningen fanns det även en oro för att plikten skulle tränga ut de stående förbanden och dess ordinarie verksamhet. Den snabba omställningen till värnplikt skulle nämligen kräva rejäla ansträngningar från samtliga berörda myndigheter. Annika Nordgren Christensen beskriver tempot som ”sportigt” och berättar hur flera av de inblandade aktörerna höjde på ögonbrynen över det pressade tidsschemat. Inte minst Försvarsmakten som nu skulle utbilda stora volymer värnpliktiga med en redan pressad organisation. Att hitta instruktörer och officerare skulle kräva sina prioriteringar.

– Eftersom vi visste att frågan kunde kidnappas av ”pliktälskarna”, som då inte såg problematiken med att inte främja det anställda försvaret, var vi i utredningen angelägna om att vara tydliga med att det anställda försvaret

måste fungera. Det fick inte leda till utträngningseffekter. Ska man utbilda de volymer som vi ansåg var nödvändiga så gäller det att tillföra ekonomi för det. Utbildningskostnader får inte innebära att man behöver skruva ned på något annat.

Att de ökade utbildningsvolymerna skulle leda till friktioner var däremot oundvikligt, menar hon.

– Det man nu upplever på förbanden kan jag verkligen förstå, nämligen att: ”varför ska vi hålla på att utbilda värnpliktiga när vi ska bli vassare i vår egen befattning, och dessutom har skarpa uppgifter och beredskap utöver detta?”. Men om man inte gör detta nu så kommer vi att ha vår lilla och ganska anorektiska försvarsmakt över tid. Det gör ont, men det är nödvändigt.

Hon beskriver det som en ständig avvägning mellan den skarpa förmågan nu och den framtida tillväxten.

– Det är inte alltid man kommer gilla svaret på hur den avvägningen kommer att se ut, men jag ser det som helt nödvändigt. Både för officersförsörjningen framåt, men även för att man från politiken har sagt att detta försvarsbeslut bara är början. Man kommer även att växa organisatoriskt. De nya regementena och utbildningsplattformarna, som diskuteras mycket nu, signalerar att det finns en politisk vilja att växa ytterligare. Det ska bli fler brigader och investeringar i blå stridskrafter, och till detta behövs personal.

Och återaktiveringen av värnplikten har bidragit till ett ökat intresse för anställning i försvaret, vilket var en central förhoppning i utredningen. Ökade utbildningsvolymer innebär en större rekryteringsgrund som förhoppningsvis kan bidra till att säkra exempelvis officersförsörjningen framöver.

Här uppstår dock ytterligare en paradox i försvarets tillväxtfas, menar Annika Nordgren Christensen.

– Med de ekonomiska överväganden som sker nu så är det anställningsstopp på många håll. Det är också en paradox. Det är svårt att säga att: ”nu behöver vi öka de här volymerna och helst ska alla vara enormt entusiastiska till att stanna i Försvarsmakten”, men så finns det inte rader eller befattningar för dem. Det är ett problem och kommer vara ett svårt problem under de närmsta åren, och det handlar om ekonomi och resurser.

”Det är ett problem och kommer vara ett svårt problem under de närmsta åren, och det handlar om ekonomi och resurser.

I en tidigare intervju på Säkerhetsrådet har arméchef Karl Engelbrektson beskrivit samma sak, att söktrycket på vissa håll är högre än vad försvarsmakten kan hantera ekonomiskt.

– Den allmänna bilden nu är att det regnar miljarder över Försvarsmakten. Hultqvist beskriver det som den här ”historiska satsningen som inte skett sedan 50-talet” och då blir allmänhetens bild att det är jättemycket pengar som tillförs – vilket det är. Men på förbanden är det inga sötebrödsdagar, utan tvärtom upplever många just det här med anställningsstopp. Då blir det en besvikelse om man har förespeglat de här kommande stora värnpliktskullarna om att det finns en framtid i Försvarsmakten, men sedan gör det inte det. När de precis kommer ut från sin grundutbildning och kanske är som mest motiverade.

Att hantera läget ligger både på Försvarsmaktens och politikernas bord, menar Annika Nordgren Christensen. Försvarsmakten måste inom givna personalramar och utifrån ekonomi hitta en balanserad lösning, men även politiken har möjlighet att styra utvecklingen.

– Från politiken styr man i antalet befattningar och har ett tak vad gäller anställningar av kontinuerligt tjänstgörande.

Det tycker Försvarsmakten är jättedåligt, vilket jag förstår att man tycker. Det är en form av politisk styrning som man kan tänka sig beror på att man tycker det är jäkligt dyrt med de stående förbanden. Istället är det billigare att ha folk krigsplacerade inom ramen för totalförsvarsplikten. Så man kan inte bara säga att det är upp till Försvarsmakten, för från politiken styr man även med dessa personalramar och där är det en politisk vilja som måste tränga igenom.

”**En motståndare kommer att angripa oss där vi är som svagast, och blir vi starkare på det snabbt mobiliserande så är det det sega som man kommer slå oss med. Är det tvärtom så kommer vi just se brister i att vi inte har anställda förband som ger ÖB handlingsfrihet.**

Under kommande år kommer den utökade krigsorganisationen framför allt att utgöras av pliktpersonal i mobiliseringsförband. Samtidigt sker endast en marginell ökning av anställda soldater och officerare.

Viss kritik har riktats mot denna prioritering, men enligt Annika Nordgren Christensen behöver inte det ena utesluta det andra.

– Det är svårt att säga antingen eller. Plikt eller anställda, det snabbt gripbara eller inte. Och detta slår fullt ut när det gäller Försvarsmakten. Vi har inte råd att göra tydliga vägval och måste investera i både och. En motståndare kommer att angripa oss där vi är som svagast, och blir vi starkare på det snabbt mobiliserande så är det det sega som man kommer slå oss med. Är det tvärtom så kommer vi just se brister i att vi inte har anställda förband som ger ÖB handlingsfrihet. Därmed finns ingen “quick fix” och inget billigt alternativ till plikten, utan vi kommer att behöva ha förmåga i båda de här spåren.

De senaste årens försvarssatsningar innebär ett tydligt trendbrott mot den omfattande nedrustning som präglade åren efter kalla kriget. Det nyligen klubbade försvarsbeslutet är ytterligare ett steg i rätt riktning.

Men trots att ett ambitiöst och omfattande försvarsbeslut nyligen är klubbat så finns det skäl att vara vaksam på den försvarspolitiska utvecklingen framöver, menar Annika Nordgren Christensen.

– Säg att vi, trots all retorik i försvarspolitiken, inte riktigt har gjort upp med de här stora pendelrörelserna som man från olika håll hoppas att det är slut med. Vad lärde vi oss egentligen av tiden när vi trodde att den eviga freden var här? Av den effektiva nedläggning av totalförsvaret och vad det kostar att bygga upp igen? Om det nu mot förmodan skulle ljusna vid horisonten och i relationerna, kommer man då att snabbt avstanna den här tillväxten från politiskt håll? Det är en farhåga, säger Annika Nordgren Christensen och lyfter risken för att coronapandemins ekonomiska och politiska konsekvenser kan påverka utvecklingen:

– Kanske inser att man vill satsa pengar på annat efter pandemin. Men många av oss har tillräckligt stort intresse för att hela tiden påminna om att vi inte ska göra om misstaget med de stora pendelrörelserna. Nu måste vi hålla i det här.

Jesper Lehto

Så väljer de ut framtidens svenska försvar Generaldirektören: ”Viktigt att inte sänka kraven utan ordentlig analys”

De värnpliktiga ska bidra till att trygga försvarets personalförsörjning. Plikt- och prövningsverket väljer ut de som bedöms ha bäst förutsättningar: ”Det finns en helt annan kunskap om mönstring och värnplikt bland ungdomarna idag”, säger generaldirektör Christina Malm. Foto: Astrid Amtén/Försvarmakten.

Plikten var tänkt att bli ett komplement till frivilligheten. Det blev tvärtom.

Plikt- och prövningsverket kallar tusentals ungdomar till mönstring varje år för att bemanna krigsförbanden med de allra bäst lämpade. Mycket är sig likt från förr – men selekteringsprocessen har blivit mer avancerad.

– Vår verksamhet är central för att bidra till Sveriges totalförsvarsförmåga, säger generaldirektör Christina Malm.

Begåvningsprov, cykel- och styrketest, läkarundersökning och psykologsamtal. Under flera decennier fick de flesta unga män i Sverige uppleva mönstringsförfarandet vid Plikt- och prövningverket.

Sedan lades plikten vilande och myndigheten bytte namn till Rekryteringsmyndigheten. Men nu har verksamheten återigen fått växla upp.

– Det har verkligen varit en lärande resa. Tack och lov fanns det någon enstaka kompetens kvar från det forna Plikt- och prövningsverket, säger generaldirektör Christina Malm.

Under de frivilliga åren skulle myndigheten testa sökande som var intresserade av militär grundutbildning och förhoppningsvis senare även en anställning i Försvarsmakten. Utfallet blev däremot inte som man hade hoppats. Försvarsmakten lyckades bara locka drygt hälften så många rekryter som behövdes varje år.

Christina Malm deltog i den utredningen som senare föreslog en återaktivering av värnplikten för att hantera de växande problemen med försvarets personalförsörjning.

– Jag var själv helt ny och hade inte jobbat med personalförsörjningsfrågorna tidigare, så det var en mäktig materia att sätta sig in i. Den här lagstiftningen hade ju legat vilande, men ingen hade egentligen behövt minnas vad det var som gällde. Det var nog ett uppvaknande för alla inblandade. Inte minst insikten om vilken central roll som vår myndighet skulle komma att få.

Till den första värnpliktsomgången kallades 6 000 ungdomar till mönstring med plikt. Förhoppningen var att åtminstone lika många skulle söka sig frivilligt som under tidigare år.

– Det bedömdes i utredningen att två tredjedelar av platserna skulle fyllas med de som gör egen ansökan, och en tredjedel med plikt. Man skulle ha plikten som ett komplement. I efterhand kan vi säga att det blev precis tvärtom.

Detta ledde till att man missade målet med att fylla alla utbildningsplatser till den första värnpliktsomgången.

– Det var vi väldigt olyckliga över, när vi äntligen hade fått det här verktyget igen.

Att andelen som söker sig frivilligt är klart mindre än de som blir kallade med plikt har bestått över tid.

– Vi bedömer att det fortsatt kommer att se ut så är. Det kan mycket väl vara så att några av de vi kallat med plikt annars kanske hade gjort en egen ansökan om det inte

”Då finns det en risk att vi faktiskt måste börja kalla in individer som åtminstone inte initialt uttryckt motivation och intresse.

hade funnits ett pliktssystem, vilket kan påverka att andelen frivilliga är mindre, säger Christina Malm.

Sedan dess har antalet som kallas till mönstring med plikt stadigt ökat för varje år och Plikt- och prövningsverket har lyckats fylla alla utbildningsplatser. Till kommande värnpliktsomgång, födda 2002, har 15 000 unga män och kvinnor kallats.

Fortsatt är dock motivation och intresse en viktig faktor i vilka som i slutändan kallas till mönstringslokalerna. Ännu har inte Plikt- och prövningsverket behövt kalla några som uppgett att de inte alls är intresserade.

– Om man däremot har svarat ”vet inte”, vilket är fullt rimligt för en 17-åring som kanske inte vet så mycket om denna verksamhet, så är inte det diskvalificerande. Om vi har någon som exempelvis har en väldigt bra teknisk gymnasieutbildning, inte har några sjukdomar och svarar ”vet inte”, då finns det stor sannolikhet att man ändå blir kallad.

I största möjliga mån försöker dock myndigheten ta hänsyn till motivation, vilket baseras på de svar man gett i det mönstringsunderlag som alla ungdomar ska fylla i när de blir aktuella för värnplikt.

När värnpliktsvolymerna så småningom ska öka till 8 000 per år kan detta dock komma att förändras.

– Då finns det en risk att vi faktiskt måste börja kalla in individer som åtminstone inte initialt uttryckt motivation och intresse. Det tänker jag kan bli en utmaning för hela systemet, att vi faktiskt ska lyckas bemöta dessa individer på ett sätt så att de ändå mår bra med att fullfölja utbildningen. Det är gemensam utmaning för oss och Försvarsmakten.

Styrningen från regeringen är att myndigheten ”i största möjliga mån” ska ta hänsyn till motivation och intresse.

– Klart att motivation och vilja i grunden är något som är viktigt och positivt, det tycker vi nog alla. Men det räcker inte med att bara vara motiverad, man ska ju också klara kraven som finns på de olika befattningarna.

”Det räcker inte med att bara vara motiverad, man ska ju också klara kraven som finns på de olika befattningarna.

För att hitta rätt personer för Försvarsmaktens olika befattningar är ett första steg att utgå från mönstringsunderlaget. Här sorteras de personer ut som senare blir kallade till mönstring och alltså bedöms vara bäst lämpade för att fylla olika befattningar i krigsförbanden.

Plikt- och prövningsverket har en lång historia av värnplikt och har därför ett välutvecklat system för detta. På senare år har dock ytterligare steg tagits för att välja ut rätt personer med ännu högre precision:

– Där har vi på senare tid utvecklat ett system med olika selekteringskategorier. Ta exempelvis tekniker, som vi vet är väldigt viktigt för Försvarsmakten. Det finns flera befattningar som kräver någon form av kunskap eller vana kring teknik. Då har vi utvecklat selekteringskategorier som syftar till att pricka rätt folk direkt, genom att bland annat utgå från gymnasieutbildning. Jägare är ett annat exempel. Där vet vi att det krävs omkring fem prövningar för att få ut en godkänd, och om vi behöver fylla 100 jägarplatser behöver vi då kalla åtminstone 500 personer. Dessa ska ha uppgett att de är fullt friska, har jättebra kondition, är jättestarka och att det går jättebra i skolan. Då har vi ett system som kan leta fram dessa människor bland alla dessa svar.

När ungdomarna väl besöker mönstringslokalen och genomför prövningsmomenten är mycket sig likt. Däremot

Värnpliktiga står uppställda vid Luftsstridsskolan. Foto: Kristoffer Olofsson/Försvarsmakten.

har vissa befattningskrav setts över. Under tiden med frivillighet var Försvarsmaktens verksamhet i hög grad inriktad på utlandsmissioner, vilket bidrog till att kraven höjdes för flera befattningar. Under de senaste åren har därför vissa befattningskrav setts över och justerats, förklarar Christina Malm.

Försvarsmakten har även bedrivit en generell översyn av olika befattningskrav – vilket har fått effekt i andelen värnpliktiga kvinnor på olika håll.

– Det är Försvarsmakten som beslutar om kravnivåer för de olika befattningarna. Det som gjordes inför den andra omgången var att marinen och flygvapnet såg över muskelkraven på ett antal befattningar och justerade dessa från en trea till en tvåa. Då såg vi direkt en effekt av det och andelen kvinnor stack iväg till exempelvis 30 procent inom flygvapnet. Orsaken till att exakt samma sak inte hände i marinen är att en så stor del av marinens befattningar utgörs av amfibiebefattningar. Där är det höga fyskrav och det går inte att sänka dessa till en tvåa.

Försvarsmakten har som eget internt mål att 30 procent av de värnpliktiga ska vara kvinnor år 2025. Även om andelen kvinnor har ökat något de senaste åren, så är det fortsatt en bit kvar dit. 2020 var andelen kvinnor som gjorde värnplikt 17 procent.

– Det är en väldig utmaning för Försvarsmakten att komma framåt i detta, men det går åt rätt håll, säger Christina Malm och betonar att detta är ett mål som Försvarsmakten satt och att Plikt- och prövningsverket endast har att förhålla sig till gällande lagstiftning:

– Vi skriver in den som är bäst lämpad oavsett kön. Det finns inget i lagstiftningen som säger att vi ska ha en viss andel av ett visst kön.

Myndigheten kan dock konstatera att betydligt färre kvinnor uppger att de är intresserade av värnplikt, jämfört med män. Andelen kvinnor som kallas till mönstring är därför omkring 30 procent.

– Bland de kvinnor som ändå kommer till oss så ser vi framför allt skillnader mellan könen vid muskeltestet. Det är en fysiologisk fråga, som handlar om att män bygger muskler på ett annat sätt, vilket gör att kvinnor oftare faller bort vid det skedet.

Christina Malm är dock optimistisk gällande utvecklingen framöver.

– Jag vet att det pratas mycket om värnplikt och mönstring i gymnasieskolorna när de här breven skickas ut till alla ungdomar i årskullen. Det finns därför en helt annan kunskap om detta idag och jag tror att den här diskussionen kommer bidra till ett ökat intresse hos kvinnor över tid. Man får ha tålamod i dessa processer, säger Christina Malm.

Just nu genomförs ett större forskningsprojekt under Försvarsmaktens ledning där olika befattningskrav ska ses över. Generaldirektör Christina Malm välkomnar detta, men betonar vikten av att eventuella förändringar sker efter ordentlig analys.

– Man måste väl alltid vara öppen för att se över kraven, men det är väldigt viktigt att vi inte sänker kraven utan att det gjorts en ordentlig analys. För de här kraven finns av en anledning. De finns också till för att de här individerna

”Om man ska vara lite brutal så är detta faktiskt en tvångslagstiftning, men också en skyddslagstiftning som innebär att vi ska skydda våra medborgare som ställer upp för vårt land. Så det är viktigt att inte justera kraven utan föregående analys.

inte ska skada sig, fara illa eller få något annat men av att de deltar i denna verksamhet. Det tycker jag är också är extremt viktigt med tanke på att vi faktiskt kallar och skriver in dessa individer med plikt. Om man ska vara lite brutal så är detta faktiskt en tvångslagstiftning, men också en skyddslagstiftning som innebär att vi ska skydda våra medborgare som ställer upp för vårt land. Så det är viktigt att inte justera kraven utan föregående analys.

Återaktiveringen av värnplikten har ställt hårda krav på Plikt- och prövningsverket under de senaste åren och verksamheten kommer fortsatt att sättas på prov. Till 2025 ska antalet värnpliktiga öka till 8 000, vilket åtföljs av ännu fler mönstrande. Detta kräver bland annat ett nytt prövningskontor, vilket ska placeras i Göteborg och stå klart 2022.

– Den största utmaningen är att klara av tillväxten. Men det är väldigt viktigt att påpeka att systemet fungerar och att det bidrar till att vi kan fylla våra förband med utbildad och övad personal. Vår verksamhet på Plikt- och prövningsverket är helt central för att bidra till Sveriges totalförsvarsförmåga.

Jesper Lehto

Högkvarteret: ”Vi kommer behöva skruva på värnplikten ytterligare”

Utökad närvaro utomlands kan leda till problem med personalförsörjningen

”Det behövs ingen bredare spets, utan en bredare bas”, säger överste Peter Nilsson, chef för rekryteringssektionen på Högkvarteret, om det senaste försvarsbeslutet. Foto: Rickard Törnhjelm/Försvarmakten.

Från en smal och spetsig krigsorganisation – till en bredare och mer uthållig. När Försvarmaktens högkvarter blickar framåt spelar värnplikten en viktig roll och dess användningsområde kan komma att utökas.

– Jag tror att vi kommer behöva skruva på värnplikten ytterligare, säger överste Peter Nilsson, chef för rekryteringssektionen på Högkvarteret, i en intervju om försvarets tillväxt.

Politiken har kommit överens om vad man vill ha och nu är det upp till Försvarmakten att leverera. På Högkvarteret pågår arbetet för fullt med att förvalta det färskaste försvarsbeslutet som klubbades igenom strax innan årsskiftet.

Nyligen lämnade Försvarmakten in sitt budgetunderlag för kommande år, vilket ger en fingervisning om vad man kan väntas leverera framöver. Där pekas bland annat personal- och infrastrukturförsörjningen ut som ”särskilt kritiska” för genomförandet. Det senare har mycket att göra

med etableringarna på nya orter som politiken har begärt, vilket har uppmärksammats i bland annat Dagens Nyheter (26/2), och där diskussioner pågår om hur genomförandet ska ta form.

Samtidigt förblir personalförsörjningen en knäckfråga i försvarets tillväxt. I detta spelar värnplikten fortsatt en central roll och har sedan återaktiveringen kommit att präglade den omställning som Försvarsmakten går igenom: från insatsförsvaret till nationellt försvar.

När överste Peter Nilsson, chef för rekryteringssektionen på Högkvarteret, blickar tillbaka kan han konstatera att mycket är annorlunda i dagens försvarsmakt.

– Framför allt så har den säkerhetspolitiska situationen förändrats. Krimkrisen och Rysslands aggression i östra Ukraina har lett till en annan säkerhetspolitisk situation, säger han och betonar att omställningen bör ses i denna kontext:

– I det tidigare försvarsbeslutet gällde en tydlig spets i utlandsstyrkan för att kunna vara i bland annat Afghanistan, där vi bedrev svåra operationer med både skytteförband och specialförband. Dessutom skedde det till en helt annan ekonomi. Nu befinner vi oss i en annan situation för det anställda försvaret.

När plikten låg vilande hade Försvarsmakten svårigheter med att fylla krigsförbanden. Utredningen, som låg till grund för återaktiveringen av plikten, konstaterade att det saknades både kontinuerligt och tidvis anställda relativt behovet i dåvarande krigsorganisation.

Enligt Peter Nilsson var det dock framför allt de ekonomiska förutsättningarna som ledde till detta:

– K-systemet (*systemet för kontinuerligt anställda, reds. anm.*) kom igång 2010 och var oerhört populärt. I de flesta fallen var det ekonomin som gjorde att vi inte kunde anställa fler. Vi hade ständigt ett förband i utlandsstyrkan, vilket gjorde att man inte kunde rekrytera under den tiden och istället

”Framför allt medger det att vi kan bygga en bredare bas. Att personalförsörja den strukturen hade inte varit möjligt annars.

fick avvakta. Detta och andra faktorer, som brist på befäl, ledde till att vi aldrig fyllde upp alla förband då det inte fanns läge för det.

Bristen var istället som störst bland kategorin tidvis anställda. 6 600 tidvis tjänstgörande gruppbefäl, soldater och sjömän saknades för att fylla behovet i krigsorganisationen.

– Försvarsmakten hade uppfattningen att man skulle plocka upp kontinuerligt anställda som slutade med detta system, medan politikerna ville att vi skulle utbilda direkt dit. Det systemet har aldrig riktigt slagit igenom på ett bra sätt och har att göra med att erbjudandet inte varit tillräckligt bra, vilket också ekonomin är en orsak till. Det är inte lätt att kontraktera soldater om man inte har övningar på gång för de tidvis anställda, vilket har varit fallet på flera håll.

Återaktiveringen av värnplikten syftar till att leda till en mer ”robust” personalförsörjning och innebär flera möjligheter:

– Framför allt medger det att vi kan bygga en bredare bas. Om man tar armén som exempel så ger värnplikten möjlighet till att bygga på brigadstrukturer på ett annat sätt. Att personalförsörja den strukturen hade inte varit möjligt annars, säger Peter Nilsson.

I årets värnpliktsomgång genomför 5 000 kvinnor och män grundutbildning. 2024 ska den siffran vara 8 000.

– Och då får vi de mest villiga och kompetenta 19-åringarna i Sverige, vilket är en stor ynnest. Dessutom ser vi redan positiva effekter på officersrekryteringen, säger Peter Nilsson.

De utökade utbildningsvolymerna har ställt nya krav på Försvarsmakten och har inneburit en stor omställning för de anställda. Men överste Peter Nilsson upplever att den delvis nya vardagen har tagits väl emot:

– Under sju-åtta år så hade vi ingen värnplikt och det är nästan en hel generation yrkesofficerare som har blivit uppväxta i det särskilda systemet, då huvuduppgiften var utlandsstyrkan. Men jag upplever att den omställningen är på god väg. Jag kan tänka mig att det finns många gruppchefer och soldater som tycker att det är inspirerande att även få syssla med utbildning.

Det anställda försvaret spelar däremot fortsatt en viktig roll. Peter Nilsson betonar ”balansen”, som återkommande lyfts fram när det gäller försvarets tillväxt.

– Det är viktigt att det finns en balans och det är något som ÖB trycker på. Den säkerhetspolitiska situationen som vi såg efter 2014 innehöll en gräzonsproblematik vilket skapade behov av förband som kan sättas in omedelbart. Det är fortsatt viktigt och har inte ändrats. Vi kommer att behöva stående förband med kontinuerligt och tidvis tjänstgörande som kan svara mot detta.

De stående förbanden ger ledningen handlingsfrihet och kräver inte politiskt beslut om mobilisering.

– Om han vill göra något liknande som beredskapsinsatsen på Gotland förra året, så är det med de stående förbanden som han gör detta.

I det senaste försvarsbeslutet spelar värnplikten en central roll för tillväxten. När krigsorganisationen till 2025 ska växa från 62 850 till 78 800 utgörs tillväxten huvudsakligen av värnpliktiga i mobiliseringsförband. Samtidigt sker bara en marginell ökning av antalet anställda soldater och officerare.

I en tidigare intervju med Säkerhetsrådet har arméchef Karl Engelbrektson berättat om de diskussioner som nu förs gällande hur detta ska hanteras. För det kommer

att kräva en omorganisering av förbanden där en väntad utveckling är att vissa förband i huvudsak, eller i delar, kommer att bemannas av värnpliktiga i mobiliseringsförband och andra av framför allt kontinuerligt anställda.

Dessa frågor diskuteras på Högkvarteret just nu, men Peter Nilsson delar i huvudsak bilden som arméchefen ger.

– Antalet kontinuerligt tjänstgörande vid förbanden kommer kräva en avvägning mellan ekonomi och funktionalitet, där vi måste lägga in faktorn vad förbandet ska göra. Satsningen på mobiliseringsförband har mött viss kritik, men Peter Nilsson betonar att detta handlar om att skapa uthållighet och att man även kan upprätthålla hög beredskap genom att hitta en balanserad lösning.

Utökad närvaro utomlands kan leda till problem med personalförsörjningen framöver, enligt överste Peter Nilsson. Foto: Marcus Nilsson/Försvarsmakten.

– I försvarsbeslutet trycker man på att uthålligheten ska växa och att vi behöver fler förband som kan verka under längre tid. Det behövs ingen bredare spets, utan en bredare bas. Mycket av satsningarna ligger på ledning, logistik, armén och på manöversidan och där har politiken pekat på att mobiliseringsförbanden ska göra att Försvarsmakten växer i uthållighet.

Nuvarande personalvolymen kan dock innebära begränsningar inom andra områden: bland annat gällande utlandsstyrkan.

– Det handlar också om hur mycket man ska vara utomlands. Just nu har vi ungefär 300 tjänstgörande i utlandsstyrkan vilket är ovanligt lite. Skulle det öka till helt andra siffror, då kan det bli mer problematiskt med personalförsörjningen om bara de stående förbanden ska lösa uppgiften.

”Vi behöver ha en uppdaterad systemsyn på hur många som ska vara anställda vid förbanden och det är en diskussion som förs nu.

Tidigare i artikelserien har det uppmärksammats att det vid flera förband råder “anställningsstopp”. På flera håll är söktrycket högre än vad Försvarsmakten kan erbjuda i anställningar, vilket beror på ekonomi och givna personalramar. Överste Peter Nilsson menar dock att detta är ett “begränsat problem”:

– Alla förband har en personalram utifrån given organisation över olika anställningskategorier att förhålla sig till, och gällande det så har det uppstått frågor om man kan gå över den ramen eller inte. Då har svaret varit nej. Men från centralt ledningshåll upplever vi inte att det har varit ett stort problem. Vi kan inte anställa hur många som helst. Diskussionen har mer varit kring hur vi ska se på systemet, säger Peter Nilsson och fortsätter:

– När vi nu går mot att utbilda 8 000 värnpliktiga varje år så skulle det aldrig gå att anställa allihop. Men vi behöver ha en uppdaterad systemsyn på hur många som ska vara anställda vid förbanden och det är en diskussion som förs nu.

Han betonar även att Försvarsmakten fortsatt kommer ha ett behov av nyanställningar, vilket främst beror på “naturliga avgångar och personalrörlighet”:

– Vi räknar med att till exempel nyanställa drygt 1 000 GSS/K varje år. Behovet av GSS/T är något lägre, men även där ett antal hundra per år. Utöver detta så finns det

ett behov av att nyrekrytera cirka 2 000 soldater till hemvärnet årligen. Så det är inte tal om något stopp. Vill någon ha ett vidare engagemang i Försvarsmakten så finns det stora möjligheter.

Sedan återaktiveringen har värnpliktsystemet utvecklats i flera avseenden. Bland annat utbildas numera värnpliktiga i befälsbefattningar på plutons- och kompaninivå, vilket kommer öka i antal framöver. Dessutom har nya värnpliktsbefattningar tillkommit. Numera utbildas exempelvis både värnpliktiga förhössoldater och cybersoldater.

Här kan mer väntas ske.

– Jag tror att vi kommer behöva skruva på värnplikten ytterligare i vissa nischer där det finns ett behov av att använda värnpliktiga lite mer, säger Peter Nilsson.

Arméchef Karl Engelbrektson har tidigare berättat om förslaget att använda värnpliktiga till att lösa skarpa uppgifter redan under utbildningstiden. Detta har gjorts tidigare under nu gällande lagstiftning.

– Det är samma plikttag som vi hade på 90-talet och då hade vi beredskapsförband med värnpliktiga. Nu har man inte riktigt tagit det steget i det här försvarsbeslutet, men man kan tänka sig en sådan utveckling inom vissa nischer, säger Peter Nilsson och lyfter militärpolisen som en funktion där värnpliktiga kan tänkas utgöra stöd:

– Det är fullt möjligt att göra så med det här värnpliktsystemet, men sedan är det alltid en fråga om man under den begränsade utbildningstiden hinner få alla nödvändiga behörigheter för att kunna verka. Det är lättare att utbilda stående förband till att få polismans befogenheter eller andra befattningar som kräver lång utbildningstid.

Jesper Lehto

Experterna om värnplikten och försvarets tillväxt: ”Kommer bli en dragkamp”

”Det borde ha ägnats mycket större vikt i försvarsbeslutet”

”Tyvärr är jag rädd för att vi, när pengarna tryter, riskerar att få en tämligen polariserad debatt där politiken prioriterar värnplikt medan Försvarsmakten prioriterar stående förband”, svarar Karlis Neretnieks i Säkerhetsrådets expertenkät. Foto: Victor Persson/Försvarsmakten.

Värnplikten har tydligt satt sin prägel på Försvarsmaktens omställning från insatsförsvaret till nationellt försvar och kommer fortsatt att spela en central roll när försvaret ska växa. Säkerhetsrådet vände sig till tre försvarsexperter för att få deras perspektiv på frågan.

I expertenkäten ingår Karlis Neretnieks, Carl Bergqvist och Jan Mörtberg.

Vidare följer svaren på frågorna i sin helhet. Svaren inkom skriftligt och viss språklig redigering har förekommit.

Karlis Neretnieks, generalmajor i armén, tidigare chef för Försvarshögskolan och ledamot av Kungliga Krigsvetenskapsakademien

1) Vad har återinförandet av värnplikten inneburit för vår militära förmåga?

I närtid inte så mycket, det tar tid att bygga förband. Dock om cirka tre-fyra år så kommer den återinförda värnplikten ha inneburit en påtaglig ökning av vår förmåga, i första hand genom att redan existerande, men just nu

inte kompletta, förband kommer ha blivit uppfyllda med personal så att de blir fulltaliga. Alla funktioner kommer vara bemannade. Innan den återinförda värnplikten får fullt genomslag, i form av nya förband, ökad antal officerare med mera, så kommer det antagligen ta i storleksordningen tio år.

2) Vilka behov fyller värnplikten? Vilka behov fyller den inte?

Det helt grundläggande skälet till att ha värnplikt är för att kunna bemanna en tillräckligt stor organisation för att kunna försvara landet. Sverige är större än vad de flesta föreställer sig, större än till exempel Tyskland och lika långt som avståndet från Smygehuk till Rom. Vårt militärgeografiska läge där såväl norra Sverige som den södra delen av landet kan utgöra eventuella mål för ett angrepp kräver en avsevärt större organisation än vad som vore möjlig att bemanna med enbart fast anställda soldater och sjömän. Det är inte möjligt att här ersätta kvalitet med kvantitet, eller vice versa. Det behövs en mix för att skapa tillräckliga volymer.

”Sverige är större än vad de flesta föreställer sig, större än till exempel Tyskland och lika långt som avståndet från Smygehuk till Rom.

Värnplikt kan till delar också kopplas till kvalitetsaspekten då vissa personalkategorier som Försvarsmakten behöver, till exempel ”IT-soldater”, är utomordentligt svårrekryterade med syftet att ge dem en fast anställning som soldater, men de kan kallas in med stöd av värnplikt.

Ytterligare ett tungt skäl till att ha ett värnpliktssystem är de ökade möjligheter det ger att rekrytera officerare av olika slag. Fler människor kommer i kontakt med Försvarsmakten och får kunskap om dess verksamhet, vilket skapar en rekryteringsbas. Få människor söker ett jobb som de inte vet något om, eller kanske inte ens vet att det existerar.

Det ibland använda argumentet för värnplikt, att det skulle utgöra en socialiseringsprocess där personer med olika bakgrund skulle träffas och därmed få en ökad förståelse för varandras situation, i vissa fall också få en bättre kontakt med det svenska samhället, saknar relevans med den mycket begränsade värnplikt som Sverige nu återinfört. Knappt tio procent av en årskull kallas in till värnplikts-tjänstgöring. Skulle socialiseringsaspekten vara ett motiv skulle antagligen minst 70-80 procent av varje årskull behöva kallas in, som vi gjorde tidigare, och som exempelvis Israel gör idag vilket är ett land där socialiseringsaspekten väger tungt.

3) Inför återinförandet fanns det en farhåga att plikten skulle tränga ut de stående förbanden. Hur upplever du att värnplikten har påverkat de stående förbanden?

Eftersom jag idag inte tjänstgör i Försvarsmakten kan jag inte svara på frågan med någon större exakthet. Möjligtvis kan jag tänka mig att resurser som befäl, övningstid, materiel med mera delvis har omprioriterats från de stående förbanden för att möjliggöra utbildning av värnpliktiga. Någonstans måste ju resurserna komma ifrån, och det fanns knappast något överskott tidigare att ta ifrån. En farlig utveckling, om det är som jag befärrar. Om verksamheten drabbas av allt för stora begränsningar kan det på sikt drabba såväl motivationen i det dagliga arbetet som viljan att fortsätta som anställd soldat.

4) Hur bedömer du att framtiden ser ut för de stående förbanden?

Det kommer att bli, och är redan, en viss dragkamp mellan att bibehålla, och delvis utöka antalet stående förband, och viljan att öka antalet mobiliseringsförband bemannade med värnpliktiga. Tyvärr är jag rädd för att vi, när pengarna tryter, vilket de kommer att göra, riskerar att få en tämligen polariserad debatt där politiken prioriterar värnplikt medan Försvarsmakten prioriterar stående förband. Något som i mina ögon är ytterst olyckligt då båda kategorierna

behövs. Det enda sättet att lösa problemet på är genom ökade försvarsanslag, då mot en nivå som närmar sig satsningarna i våra grannländer, cirka två procent av BNP.

5) Hur bör man i framtiden använda värnplikten för att på bästa sätt stärka svensk försvarsförmåga?

Det är med förband bemannade med värnpliktiga som den nödvändiga volymen kan skapas. Värnpliktiga ska utnyttjas i stort sett i alla mer personalkrävande förbandstyper: skyttebataljoner, logistikförband, artilleriförband, basförband med flera. I avvägningen mellan att skapa en godtagbar förmåga att agera i gråzonssituationer, där tillgången på stående förband sannolikt är avgörande, och ha tillräcklig förmåga vid ett väpnat angrepp, där volymen är viktig, ser jag en generell bemanningsstruktur för Försvarsmakten som innebär att ungefär en tredjedel av organisationen består av fast anställd personal och ungefär två tredjedelar av värnpliktiga. Som en förenklad illustration: en bataljon per brigad är stående, de två andra bemannade med värnpliktiga. Samma förhållande bör råda i andra funktioner som artilleri, logistik etc.

Därutöver bör värnplikten användas för att tillgodose behovet av olika specialiteter inom Försvarsmakten, till exempel "IT-soldater", medicinsk personal med flera.

Speciell uppmärksamhet bör också ägnas åt att kalla in personer som kan utgöra presumtiva befälsämnen, blivande officerare, specialistofficerare, reservofficerare och värnpliktigt befäl. Hur man än vrider och vänder på olika faktorer så är det dugliga chefer på olika nivåer som är den enskilt viktigaste faktorn i en väl fungerande och krigsduglig försvarsmakt.

6) Vilka är de främsta utmaningarna som Försvarsmakten står inför när det gäller sin egen personalförsörjning?

Personalförsörjningen syftar till att skapa en krigsanvändbar organisation, inte att anställa ett visst antal personer.

”Den i alla avseenden största utmaningen Försvarsmakten står inför är att anställa, utveckla, och behålla dugliga chefer för olika krigsbefattningar.

Den i alla avseenden största utmaningen Försvarsmakten står inför är att anställa, utveckla, och behålla dugliga chefer för olika krigsbefattningar. Att bli duktig förbandschef, stabsmedlem eller vilken befattning det än må vara i krigsorganisationen, går bara i mycket liten utsträckning att uppnå med "on the job training" i fred. Det krävs studier och övningar målinriktade mot de uppgifter som personerna förväntas lösa i krig. Även om krigsorganisationen kommer att växa under de närmaste tio åren så kommer antalet övningar i förband och med krigsstaber vara otillräckligt för att befälskåren ska få öva i den utsträckning som vore önskvärt. Problemet accentueras också av att den skolbundna utbildningen för officerare, jämfört med tidigare, fått en alltmer generell och teoretisk inriktning. Här bör åtgärder vidtas, både vad avser möjligheterna att bedriva praktiska övningar och inriktningen av skolbundna utbildning för att utveckla och befästa kunskaper och förmågor kopplade till officerarnas aktuella och framtida krigsuppgifter.

I och med att volymen av soldater och förband som ska utbildas kommer att öka, kommer det också ställas högre krav på officerarnas förmåga att planera, organisera och leda utbildning.

Sammantaget innebär detta att Försvarsmakten, förutom att rekrytera fler officerare av olika kategorier, också mycket målmedvetet måste arbeta med personalens kompetensutveckling riktad mot deras krigsuppgifter och rollen som utbildare på olika nivåer. I båda fallen bygger mycket av kompetensen på erfarenhet, varför olika åtgärder för att bibehålla erfaren personal också måste ges hög prioritet.

Carl Bergqvist, överstelöjtnant i flygvapnet, ledamot av Kungliga Krigsvetenskapsakademien och Kungliga Örlogsmannasällskapet, grundare av försvarsbloggen "Wiseman's Wisdoms"

1) Vad har återinförandet av värnplikten inneburit för vår militära förmåga?

Återinförandet av värnplikten möjliggör en tillväxt i Försvarsmakten av personal och så småningom även förband. Framförallt innebär värnplikten att fler unga exponeras för Försvarsmakten och det kommer att bli lättare att både rekrytera officerare och soldater. Här syns det redan resultat då så många värnpliktiga vill ta anställning som soldater efter muck att det inte finns lediga personalrader för dem.

2) Vilka behov fyller värnplikten? Vilka behov fyller den inte?

Värnplikten fyller framförallt behovet av personalvolym för Försvarsmakten när en mobiliserad organisation behövs. Vårt lilla befolkningsunderlag gör det orealistiskt att anställa en så pass stor andel av befolkningen som soldater som skulle behövas för att försvara sig mot ett väpnat angrepp, och den volymen behövs heller inte i normalläget eller vid de lägre stegen av beredskapshöjningar. Värnplikten löser inte behov av snabbt tillgänglig personal för att hantera en snabb beredskapshöjning, eller möjliggöra en mobilisering. Där behövs både kontinuerligt och tidvis anställda soldater, så det är viktigt att dessa kategorier finns kvar.

3) Inför återinförandet fanns det en farhåga att plikten skulle tränga ut de stående förbanden. Hur upplever du att värnplikten har påverkat de stående förbanden?

Den främsta påverkan är att det nu är mycket enklare att rekrytera till de stående förbanden från muckande värnpliktiga.

4) Hur bedömer du att framtiden ser ut för de stående förbanden?

Jag ser deras framtid som mycket stabil. Framförallt flygvapnet och marinen, men även vissa förbandstyper i armén behöver vara stående för att kunna möta beredskapskraven och framförallt för att kunna hantera gräzonproblematiken inkl. icke-linjär krigföring. Där krävs hög tillgänglighet och uthållighet i operationer i ett läge där politiken kommer att ha svårt att motivera en mobilisering (eller del av).

5) Hur bör man i framtiden använda värnplikten för att på bästa sätt stärka svensk försvarsförmåga?

Till mobiliserande förband som bidrar till den volym som behövs för att hantera ett väpnat angrepp, samt som rekryteringsbas.

6) Vilka är de främsta utmaningarna som Försvarsmakten står inför när det gäller sin egen personalförsörjning?

Den främsta utmaningen är att kunna utbilda tillräckligt många officerare för att hantera förestående pensionsavgångar, samt möjliggöra den tillväxt som politiken har beställt. Här ingår även att kunna behålla nuvarande personal så att inte ytterligare vakanser uppstår. Det är därför kritiskt att öka volymerna på de olika officersutbildningarna, samtidigt som man har tillräckligt med personal för att utbilda värnpliktiga, vidareutbilda nyblivna officerare, omhänderta tillväxten och lösa skarpa uppgifter. Det är en svår balansgång som borde ha ägnats mycket större vikt i försvarsbeslutet.

Jan Mörtberg, överste i armén, tidigare institutionschef på Försvarshögskolan och chef för Norrbottens regemente, ledamot av Kungliga Krigsvetenskapsakademien

1) Vad har återinförandet av värnplikten inneburit för vår militära förmåga?

Det är av avgörande betydelse för att vi ska kunna fullfölja den beslutade och nödvändiga tillväxten, särskilt för armén. Viktigt är att i ett längre perspektiv se en ökad

volym av värnpliktiga, upp mot 16 000 i slutet av nästa försvarsbeslutsperiod (2030)

2) Vilka behov fyller värnplikten? Vilka behov fyller den inte?

Jag ser sex syften för värnplikten: 1) skapa volym i personalförsörjningen, 2) bidra till kvalitet i officersrekryteringen, 3) dra på kompetens i samhället som det är bättre att den över tiden finns ute i samhället (exempelvis cyber), 4) vara en del i folkförankringen och skapa nära relationer mellan försvaret och samhället, 5) uthållighet i internationella operationer (nu har nästan hela Försvarsmakten gått åt för att fylla den, bättre som det var före 2010), 6) ge handlingsfrihet för att snabbare kunna öka tillväxten ytterligare.

”Det fyller heller inte behovet av förband med krav på hög tillgänglighet för att kunna genomföra insatser.

Vissa befattningar har så kvalificerade krav som behöver upprätthållas så pass regelbundet att det inte lämpar sig för värnpliktiga. UAV-operatörer och sonaroperatörer kan vara exempel på det. Det fyller heller inte behovet av förband med krav på hög tillgänglighet för att kunna genomföra insatser (men i den nationella dimensionen kan det också lösas med ”smart” tillämpning av värnplikten).

3) Inför återinförandet fanns det en farhåga att plikten skulle tränga ut de stående förbanden. Hur upplever du att värnplikten har påverkat de stående förbanden?

Det är för tidigt att svara på, men det ska inte behöva vara så. Dessutom är det en överdrift att tala om stående förband. De flesta förbanden i armén har varit en blandning av K- och T-soldater.

4) Hur bedömer du att framtiden ser ut för de stående förbanden?

Se svaret på förra frågan. Det kommer att behövas förband med K-soldater, men med värnplikten och ett klokt utvecklat beredskapssystem kommer behovet av stående förband att kunna hållas nere.

5) Hur bör man i framtiden använda värnplikten för att på bästa sätt stärka svensk försvarsförmåga?

Fortsätta den inslagna vägen, utveckla ett FOMS-system som bygger på ett utbildningssystem i cykler taktat mot krigsförbandens behov. Det kunde vi i armén på 90-talet och det kan i ett framåtriktat perspektiv återerövas, precis som beskrivs i försvarsberedningens rapport Värnkraft.

6) Vilka är de främsta utmaningarna som Försvarsmakten står inför när det gäller sin egen personalförsörjning?

En av de viktigaste utmaningarna är att så snabbt som det någonsin är möjligt få igång en volym i utbildningen av KB-värnpliktiga (*kompanibefäl, reds. anm.*). Detta dels för att det tillsammans med ovan beskrivna FOMS-system utgör en möjlighet till avlösning i grundutbildning av värnpliktiga, och dels för att det är en central del i att få upp volymerna i officers- och specialistofficersrekryteringen. En annan utmaning är att finna smarta lösningar för att hantera kravet på befalet att samtidigt bedriva verksamheten i armén längs tre parallella spår: grundutbilda värnpliktiga i ett FOMS-system, hålla beredskap för och göra insatser samt utforma armén för att hänga med i utvecklingen. En tredje utmaning är att allt detta görs med grund i manöverkrigföring och med uppdragstaktik som ledningsfilosofi. Två förhållanden som i sin tur kräver ett utvecklande ledarskap som är situationsanpassat och med en pedagogik som grundar sig på ett helhetsbaserat lärande.

Jesper Lehto

Debatt:

Försvarsmakten måste våga ställa krav

Försvarsmakten måste våga ställa krav på extra pengar och politiken måste vara lyhörd – annars kommer myndigheten inte lyckas med att leverera det som beställts, skriver Officersförbundets ordförande Lars Fresker. Foto: Rickard Törnhjelm/Försvarsmakten och Margareta Bloom Sandebäck.

Att bara utbilda fler värnpliktiga löser inte personalförsörjningen och inte heller höjer det vår förmåga till snabbt gripbara förband här och nu. Det vet både Försvarsmakten och politiken. Ändå väljer de en annan väg. Det skriver Lars Fresker, ordförande i Officersförbundet, efter artikelserien *Värnpliktens återkomst* på Säkerhetsrådet.

Förra helgen var Pernilla Wahlgren programledare för den sista deltävlingen av årets upplaga av Melodifestivalen. Hennes största hit är ju "Piccadilly Circus" som hon tävlade med 1985. Öppningsspåret på hennes debutalbum som kom senare samma år var dock den betydligt

mer okända "Våga vinn". En låt Försvarsmakten skulle kunna låta sig inspireras av i sin fortsatta utveckling av personalförsörjningen.

I en intervju på Säkerhetsrådet berättar arméchefen Karl Englebretkson om tillväxten i armén, som i princip ska dubblera antalet krigsförband, men det ska ske med bara en "marginell ökning av officerare".

"Prioritering är ett nyckelord", menar han.

Jag håller med. Det kommer krävas mycket hårda prioriteringar, inte bara i armén utan i hela Försvarsmakten, för att lyckas med att leverera det politiken slagit fast i det

nya totalförsvarsbeslutet. Med flera nya regementen och flottiljer. Med utbildning av upp mot 8 000 värnpliktiga per år. Satsningen är både historisk och välkommen, inte tu tal om det, men att bara utbilda fler värnpliktiga löser inte personalförsörjningen och inte heller höjer det vår förmåga till snabbt gripbara förband här och nu. För det krävs anställda gruppchefer, soldater och sjömän (GSS) och officerare. Med bra lön och bra villkor.

Det vet både Försvarsmakten och politiken. Ändå väljer de en annan väg – med ett minskat antal GSS och med en lönestruktur i myndigheten där det militära arbetsområdet ligger näst lägst i löneligan.

Inför totalförsvarsbeslutet drev Officersförbundet en kampanj om att Försvarsmakten skulle tillföras 325 miljoner kronor för att kunna lyfta lönerna för den militära personalen. Här kunde Försvarsmakten hängt på om de velat för att öka pressen på den politiska nivån, men det gjorde man inte. Inte i underlaget till försvarsbeslutet och inte heller i det nyligen inlämnade budgetunderlaget för 2022. Det är synd.

Försvarsmaktens egen medarbetarundersökning visar förvisso på ökad trivsel hos personalen och allt fler väljer att söka till officersutbildningarna. Med det verkar Försvarsmakten låta sig nöjas. Men det räcker inte. Inte när anställda GSS kommer att få sluta under nästa år för att

de uppnått maxtiden för sin kontraktstid. Inte när en fjärdedel av officerskåren uppnår pensionsålder de kommande åren. Inte när sex av tio av våra medlemmar funderar på att sluta sin anställning. Inte när sju av tio anger lönen som viktigaste skälet att sluta (Officersförbundets medlemsundersökning 2020).

Försvarsmakten måste våga ställa krav på extra pengar till höjda löner för den militära personalen, de behöver driva frågan om att tillsvidareanställa GSS vars kontrakt löper ut och de måste låta organisationens behov styra måltalen för den militära personalen, annars kommer det aldrig att bli balans mellan uppgiften och den personella resursen. För de kraven måste politiken vara lyhörd. Annars kommer myndigheten inte lyckas med att leverera det som beställts.

Försvarsmakten måste rimligen luta sig framåt i personalförsörjningsfrågan och göra det som Pernilla Wahlgren sjöng om redan 1985:

”Våga vinn.”

”Satsa eller försvinn.”

”Ta chansen när den är din.”

Lars Fresker

Förbundsordförande Officersförbundet

Vill du bidra?

Säkerhetsrådet är ett unikt forum för en kvalificerad diskussion om utrikes-, försvars- och säkerhetspolitik i Sverige, i Europa och i världen. Under de senaste åren har – vid sidan av redaktionens egna inlägg – ett hundratal politiker, forskare, militärer, diplomater med flera medverkat.

Har du ett ämne som du vill lyfta? Hör gärna av dig till oss på: sakerhetsradet@frivarld.se

Med vänlig hälsning,
Patrik Oksanen, redaktör för Säkerhetsrådet

*Kommentar:***Värna om det anställda försvaret**

Värnplikten borde aldrig ha avskaffats – men att låta pendeln svänga hela vägen tillbaka vore ett stort miss-tag. Under försvarets historiska tillväxt måste politiken värna de stående förband som bidrar med operativ effekt här och nu. Det borde även en regering som vurmar för ”handlingsfrihet” vara angelägen om, skriver Frivärlds Jesper Lehto.

Under våren har försvarsminister Peter Hultqvist (S) genomfört flera förbandsbesök runt om i landet. Digitalt förstås, med anledning av rådande pandemi. Noterbart är att försvarsministern vid samtliga fall i huvudsak verkar intresserad av att prata med värnpliktiga.

Från Försvarsdepartementets sociala mediekonton basu-neras det återkommande ut videoklipp på samtal med värnpliktiga om hur ”rolig” utbildningen är. De anställda soldaterna i de stående förbanden lyser med sin frånvaro, till förmån för värnpliktiga och högre officerare.

Signalvärdet i det ska inte underskattas.

Det må uppfattas som en petitess i sammanhanget, men agerandet är symptomatisk för den stora omställning som Försvarsmakten går igenom.

När försvaret ska växa utgörs tillväxten i huvudsak av värnpliktiga i mobiliseringsförband. Samtidigt sker bara en marginell ökning av antalet anställda soldater och officerare. Till år 2025 ska krigsplacerade med värnplikt mer än fördubblas – antalet kontinuerligt anställda soldater och officerare ökar med knappt sju procent. Arméchef Karl Engelbrektson beskrev ”spänningen” som detta innebär med beundransvärd tydlighet i min intervju med honom tidigare i artikelserien.

Med det senaste försvarsbeslutet är det tydligt att poli-tiken har prioriterat tillväxt i form av värnpliktiga i

Vi behöver fler och vassare stående förband för att hantera situationer i gråzon och gemensamt ta ansvar för säkerheten i vårt närområde, skriver Jesper Lehto. Foto: Antonia Sehlstedt/ Försvarsmakten.

mobiliseringsförband. Vad innebär då detta för de stående förband som har i uppgift att balansera skarp tjänst med att hantera en årligen ökande andel värnpliktiga? Det har artikelserien *Värnpliktens återkomst* syftat till att belysa.

En försvarsmakts personalförsörjning ska vara anpassad för uppgiften den har att lösa. Det är välkommet att vi ser ut att ha vaknat upp från vår naiva dröm om den eviga freden och återigen insett att försvaret av det svenska territoriet ska vara högst prioriterat. Det ska vi aldrig tumma på.

För att lösa denna uppgift krävs uthållighet och volym som säkerställer en trovärdig svensk försvarsförmåga över hela vårt avlånga land. Här spelar värnplikten en naturlig roll.

Men en utökad krigsorganisation i form av mobiliseringsförband har även sina uppenbara begränsningar.

Den senaste försvarspolitiska prioriteringen skapar visserligen bredd – men inte särskilt mycket spets.

De stående förbanden ger ÖB handlingsfrihet att militärt agera utan krav på politiskt beslut om mobilisering. I händelse av en väpnad konflikt i vårt närområde, som sannolikt inte kommer åtföljas av större betänketid, är detta en avgörande förmåga. Regeringens senfärdiga och återhållsamma agerande under inledningen av coronapandemin skänker inte direkt tilltro till politikens förmåga att agera snabbt och resolut. Och att mobilisera tusentals unga värnpliktiga kräver sannolikt betydligt mer politiskt mod och handlingskraft än att vidta en rad smittskyddsåtgärder. I ett gråzonsscenario kan detta vara särskilt svårövertat.

Den militära kompetensen finns hos Högkvarteret och det är de stående förbanden som är ÖB:s vassaste vapen i verktygslådan. För att Sverige ska kunna hantera dagens och morgondagens hot, i gråzonen mellan krig och fred, spelar de stående förbanden en avgörande roll.

Handlingsfrihet är något som även regeringen gärna betonar i den säkerhetspolitiska debatten. I sitt avfärdande av en Natooption och till försvar av den militära alliansfriheten påstår regeringen att detta ger ”handlingsfrihet att i varje given situation agera på det sätt som bäst gagnar avspänning och en fredlig utveckling” (DN Debatt 5/4). Ska det överhuvudtaget gå att ta de orden på allvar måste man även ha militära verktyg som möjliggör en sådan handlingsfrihet.

Det förutsätter förstås att regeringen med handlingsfrihet inte bara menar friheten att *inte* handla.

Vi behöver fler och vassare stående förband som ger oss handlingsfrihet att hantera situationer i gråzon och gemensamt ta ansvar för säkerheten i vårt närområde. Det var till stor del detta som låg till grund för beslutet att

övergå till ett insatsförsvar och lägga värnplikten vilande för elva år sedan. Sedan dess har mycket hänt både inom svensk försvarspolitik och i vår omvärld. Det är välkommet att vi återigen satsar på en trovärdig nationell försvarsförmåga och värnplikten spelar en viktig roll i detta.

Men under försvarets kommande tillväxtfas får det inte finnas en konflikt mellan tillväxten och de stående förbanden. Vi behöver både större uthållighet genom värnplikt och stående förband redo att verka med snabb hastighet, såväl nationellt som internationellt.

Det är politikens uppgift att under kommande år se till att Försvarsmakten har förutsättningar att tillgodose båda delar. Skulle tillväxten sluka resurser från övrig verksamhet bör politiken se över givna personalramar och tillföra resurser de resurser som krävs. För vi behöver stärkt förmåga i båda led och får inte låta pendeln svänga hela vägen tillbaka till det gamla mobiliserade invasionsförsvaret. Vi får inte glömma det anställda försvar som under det senaste decenniet, genom omfattande övningsverksamhet och internationella insatser, utvecklats till militära enheter av allra högsta klass.

Denna förmåga bör vi värna och ytterligare utveckla.

Med ett färskt försvarsbeslut klubbat och historiska miljarder investerade finns det en risk att vi framöver lutar oss tillbaka. Det kan finnas en politisk lockelse att falla tillbaka på värnplikten som garanten för stärkt försvarsförmåga, av både ekonomiska och värderingsmässiga skäl. Efter pandemin kan vi även mycket väl stå inför en situation med sargade statsfinanser och krav på besparingar. I det läget kan det vara särskilt lockande att förlita sig ännu mer på värnplikten som den ”billiga” lösningen.

Men det hade gjort Sverige ännu mer sårbart i en tid som präglas av växande osäkerhet och geopolitiska konflikter som inte respekterar gränser.

Jesper Lehto

Lista:

Här är kraven för de tuffaste befattningarna

Värnplikten spelar en central roll när försvaret ska växa. Men vad krävs egentligen för att få genomföra värnpliktsutbildning i de tuffaste befattningarna? Säkerhetsrådet har samlat in befattningskraven för ett urval av de tuffaste utbildningarna i Försvarsmakten.

Jägarsoldat

Föga förvånande krävs det högst mönstringsresultat vid de fysiska proven till jägarbefattningen. Under svåra förhållanden, och ofta bakom fiendens linje, utför jägarsoldaten krävande uppgifter i form av både spaning och strid. Både jägarsoldat och flygbasjägare kräver minst en sexa vid muskeltestet och minst en sju i styrketestet. Ska du bli jägargruppbefäl krävs även höga resultat i befälslämplighet och pliktjänstförmåga, vilket bedöms av psykolog.

I övriga jägarbefattningar, kustjägare och fallskärmsjägare, utbildas inga värnpliktiga. För dessa krävs att soldaten

Jägarsoldat vid Arméns jägarbataljon (AJB). Foto: David Kristiansen/Försvarsmakten.

först genomför grundutbildning i annan befattning och sedan söker sig vidare till respektive jägarskola för ytterligare prövning.

Befattning	Befälslämplighet	Pliktjänstförmåga	Begåvningsprov	Muskel	Fysisk arbetskapacitet	SYN	Tjänstbarhet
Jägargruppbefäl	7	7	5	6	7	B	A
Jägarsoldat	5	6	5	6	7	B	A
Flygbasjägare (gruppbefäl)	6	6	6	6	7	B	A
Flygbasjägare	5	5	6	6	7	B	A

Röjdykare

Vid sidan om jägare kräver även befattningen röjdykare samma höga resultat vid de fysiska proven. Som röjdykare röjer och kartlägger du minor och ammunition på botten av sjöar och hav.

Att utföra krävande uppgifter under vattenytan ställer hårda krav på enskild individ och den tunga utrustningen innebär hård fysisk träning.

Befattning	Befälslämplighet	Pliktjänstförmåga	Begåvningsprov	Muskel	Fysisk arbetskapacitet	SYN	Tjänstbarhet
Röjdykare	5	7	5	6	7	A	A

Plutonsbefäl

Numera utbildas värnpliktiga i befälsbefattningar på både plutons- och kompaninivå. Detta ställer framför allt hårda krav på ledarskapförmåga och personlig lämplighet.

För att få göra grundutbildning i denna befattning krävs framför allt höga resultat efter psykologintervjun, som bedömer befälslämplighet och plikttjänstförmåga. Som exempelvis luftvärns- och stridsvagnsplutonsbefäl i armén krävs minst en sju i befälslämplighet och sexa i plikttjänstförmåga. Vid begåvningsprovet krävs även minst en sexa, vilket gör befattningen till den med tuffast krav i denna del.

En luftvärnsstridsgrupp med robotsystem 97 och 98. Foto: Bezav Mahmud/Försvarsmakten.

Även plikttjänstförmågan kräver en sju, vilket gör röjdykarbefattningen till en av utbildningarna med högst krav inom denna kategori.

Befattning	Befälslämplighet	Plikttjänstförmåga	Begåvningsprov	Muskel	Fysisk arbetskapacitet	SYN	Tjänstbarhet
Luftvärnsplutonsbefäl	7	6	6	3	4	B	B
Stridsvagnsplutonsbefäl	7	6	6	3	4	A	B
Transportplutonsbefäl	6	6	6	3	4	C	D

Amfibiesoldat

Amfibiesoldaten verkar där land möter hav och fungerar som en länk mellan sjö- och arméstridskrafterna. Med hjälp av bland annat stridsbåtar tar och försvarar amfibieförbanden terräng längs Sveriges kustområden. I amfibiekåren ingår både skytte- och understödsenheter, och de verkar tillsammans med kustjägarna som framför allt bedriver spaning och underrättelseinhämtning.

För att genomföra grundutbildningen mot amfibiesoldat krävs minst en femma vid muskeltestet och en sexa på cykeln.

Även plikttjänstförmågan kräver en sju, vilket gör röjdykarbefattningen till en av utbildningarna med högst krav inom denna kategori.

Befattning	Befälslämplighet	Plikttjänstförmåga	Begåvningsprov	Muskel	Fysisk arbetskapacitet	SYN	Tjänstbarhet
Amfibiesoldat (gruppbefäl)	5	5	5	5	6	B	B
Amfibiesoldat	–	5	4	5	6	B	B
Robot-/grksoldat Amfibie	–	5	4	5	6	B	B
Mekaniker Amfibie	–	5	4	5	6	B	B

Fler befattningskrav för grundutbildning med värnplikt

Det finns hundratals olika befattningar i Försvarsmakten. Därför är listan ej fullständig och istället ett urval på några av de vanligaste, och tuffaste, befattningarna.

Befattning	Befälslämplighet	Pliktjänstförmåga	Begävningsprov	Muskel	Fysisk arbetskapacitet	SYN	Tjänstbarhet
Vagnchef	5	6	6	4	4	A	B
Stridsfordonsförare	–	5	5	4	4	A	B
Skyttesoldat Strf Armén (gruppbefäl)	5	5	5	4	6	B	B
Skyttesoldat Strf Armén	–	5	4	4	6	B	B
Eldledningssoldat Armén	–	5	4	3	4	B	B
Skyttesoldat/signalist	–	4	4	2	4	C	B
STRIL-säkerhetsoldat	5	5	5	4	6	B	B
Mekaniker mekanik Armen (gruppbefäl)	5	5	5	3	4	C	D
Mekaniker mekanik Armén	–	5	4	3	4	C	D
Mekaniker elektronik Armen (gruppbefäl)	5	5	5	3	4	C	D
Mekaniker elektronik Armén	–	5	4	3	4	C	D
Teknik sjöman Marinen	5	5	5	2	4	C	B
Teknik soldat Marinen	5	5	5	2	4	C	B
Ubåtsmatros teknik	5	5	5	2	4	C	B

Källa: Plikt- och prövningsverket.